

O'QITUVCHILARNING UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANISHGA MOTIVATSION TAYYORLIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH

Oqilova Kamola Sadullayevna

Samarqand viloyati pedagoglarni yangi metodikalatga o'rgatish milliy markazi

"Pedagogika va psixologiya ta'lim texnologiyalari kafedrası

katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada o'qituvchilarning motivatsion tayyorlik kompetentligini rivojlantirish va uning o'ziga xosliklari yoritilgan, o'qituvchilarni uzluksiz kasbiy rivojlantirish masalalari, malaka oshirish jarayonida o'qituvchilarda motivatsion tayyorlik kompetentligini rivojlantirish tushunchalari yoritilib berilgan.

Tayanch so'zlar: pedagog, motivatsiya, kompetentlik, rivojlanish, uzluksizlik, motivatsion tayyorlik, uzluksizlik, malaka oshirish.

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы развития компетентности мотивационной готовности педагогов и ее особенности, вопросы непрерывного профессионального развития педагогов, концепции развития компетентности мотивационной готовности педагогов в процессе профессионального развития.

Ключевые слова: педагог, мотивация, компетентность, развитие, преемственность, мотивационная готовность, преемственность, профессиональное развитие.

Abstract. The article deals with the issues of developing the competence of motivational readiness of teachers and its features, issues of continuous professional development of teachers, the concept of developing the competence of motivational readiness of teachers in the process of professional development.

Key words: teacher, motivation, competence, development, continuity, motivational readiness, continuity, professional development.

Ta'lim yoki ta'lim jarayonining modelini yaratish nisbatan qiyin, chunki bu vaziyatda obyektning xatti-harakati asosida uning oqibatini bashorat qilish lozim bo'ladi. Obyekt faoliyatini amaliyotga joriy etilgan model asosida tartiblashtirib borish har doim ham muvaffaqiyatli hal etilavermaydi. Natijada, aynan predmetga tegishli modellarni ishlab chiqishdagi kattagina qiyinchiliklar tufayli ta'lim jarayonini modellashtirish sekin rivojlanayotgan soha hisoblanadi. Ammo bu pedagogik jarayonlarni modellashtirib bo'lmaydi, degani emas.

Bugungi kunda pedagogikaga doir aksariyat ilmiy izlanishlarda uning mazmuni, shuningdek, ayrim o'ziga xos fazilatlarini aniqlashtirish, shakllantirish maqsadida modellarning turli sxemalari hamda turlarini zaruriy element sifatida kiritish faollashgan va mamnuniyat bilan qabul qilinadigan tendensiyaga aylangan. Buni yorqin misollar yordamida ko'rish mumkin, biroq taklif etilayotgan shakllarning

ayrimlari modelga o'xshamaganligini ko'pgina tadqiqotlar tahlili isbotlaydi. Pedagogik modellashtirish qanchalik murakkab bo'lmasin, unda ilgari surilgan g'oyaning mavjudligi, maqsadning konkretligi, ifodalanayotgan jarayon bosqichlarining ketma-ketligi, izchilligi, uzviyligi, harakatlarning algoritmlashtirilganligi, o'z-o'zini boshqarish, shaxsiy samaradorlikka ishonch, kutilmalarning aniqligi modelni amalga oshirishdagi asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Izohlayotganimiz ushbu tushunchaning mohiyatiga e'tibor qaratadigan bo'lsak, "O'zbek tilining izohli lug'ati"da model hamda modellashtirmoq tushunchalariga quyidagicha ta'rif berilgan:

Ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan talablar asosida ishlab chiqilgan samarali hisoblangan tushunchalardan foydalanishni ifodalovchi, mazkur jarayonni tashkil etish bosqichlari va funksiyalari aks ettirilgan ta'lim-tarbiya jarayonlarini tashkil etishda qo'llanishi mumkin bo'lgan andaza. Ma'lumki, modellashtirish pedagogik izlanishlar jarayonida muvaffaqiyatli va universal bilish amaliyoti sifatida qo'llaniladigan ilmiy-tadqiqot metodlaridan biri hisoblanadi. Modellashtirish tadqiqot jarayonida empirik, nazariy va amaliy ma'lumotlarni yaxlitlash, ilmiy abstraktlash, mantiqiy zanjirni paydo qilish hamda tajriba-sinov ishlarida uyg'unlashtirish uchun sharoit yaratadi. Shu ma'noda, uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimini kompetent yondashuv asosida modellashtirishda loyihalashtirilayotgan model "...obyekt tarkibiga kiruvchi komponentlar, ularning o'zaro aloqadorligi, shuningdek, ishlash va rivojlanish xususiyatlarini aniq belgilash maqsadidagi tadqiqot predmetining ko'rgazmali-mantiqiy namoyishi" sifatida qaraladi hamda jarayonning mazmun-mohiyati tushuntiriladi. Modellashtirishning maqsadi "...tashqi muhit va o'zaro aloqada bo'lgan obyektlar haqidagi ma'lumotlarni olish, ishlatish, tasvirlash va qayta ishlashdir" .

Sohadagi o'zgarishlar, jumladan, ta'lim tizimidagi ba'zi tub burilishlar, qadriyatlarni qayta yo'naltirish, bu jarayonda o'qituvchilarning rolini jamoatchilik tomonidan tushunish va boshqalar, o'qituvchilarning malakasiga, ularning malaka darajasiga va zamonaviy ta'lim uchun ishlashga tayyorligiga qo'yiladigan yangi talablarni belgilaydi. Shuning uchun o'qituvchilarning kasbiy takomillashuvga motivatsion tayyorgarligi va maktab o'qituvchilari malakasini oshirishning o'quv dasturlariga o'zgartirishlar kiritishni nazarda tutuvchi uzluksiz kasbiy rivojlanishga motivatsion tayyorlik muammolari o'zining yaxlit ilmiy yechimiga ega bo'lishi zarur.

Pedagogika sohasida uzluksiz kasbiy rivojlanishni tashkil etish va olib borish borasida bir qancha tadqiqotlar amalga oshirilgan bo'lsa-da, o'qituvchilarning UKRga motivatsion tayyorlik kompetentligini rivojlantirish muammosi yetarlicha o'rganilmagan. Ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatdiki,

- o'qituvchining innovatsion faoliyatini belgilovchi mezonlar ishlab chiqilgan va bu faoliyatni shakllantirish texnologiyasi, malaka oshirish jarayonida o'qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlashning amaliy ahamiyati yoritilgan ;

- xalq ta'limi xodimlarining malakasini oshirish sohadagi barcha tur, resurs, shakl va tajribalarni integratsiyalash va ko'p vektorli modelning tarkibiy komponentlari mazmunini belgilash hamda pedagogning kasbiy rivojlanishida ilmiy-metodik kuzatuvni amaliyotga joriy qilishning zaruriy omillariga ustuvorlik berish asosida kengaytirilgan ;

- o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini uzluksiz rivojlantirish mexanizmining komponentlari (motivatsion, kognitiv, protsessual, kreativ) va amalga oshirish bosqichlari (mustaqil malaka oshirish, o'quv kurslari, mahorat darslari) texnologik taraqqiyot hamda o'qitilayotgan fanlar bo'yicha yangiliklarni o'zlashtirish dinamikasini hisobga olish asosida aniqlashtirilgan ;

- pedagogik kadrlar kompetentligini rivojlantirishning strategik tuzilmasi kompetensiyaviy mezonlar (ijtimoiy, kasbiy, refleksiv, akmeologik) ni malaka oshirish jarayonida innovatsion faollikni rivojlantirish usullari (refleksiya sinergiyasi, zaruriy motivlar) bilan integratsiyalash asosida takomillashtirilgan;

- o'qituvchilar kasbiy kompetentligini shakllantirishning boshqaruv tizimi komponentlari (motivatsion-qadriyatli, kasbiy-faoliyatli, refleksiv-kommunikativ) onlayn tarmoq hamkorligi asosida mazmunan takomillashtirilgan;

- malaka oshirish jarayonida ta'lim sifati hamda boshqaruviga alohida e'tibor qaratilgan ;

- boshlang'ich sinf o'qituvchilari malakasini oshirish tizimining o'quv-metodik ta'minoti va ehtiyojlarga asoslangan malaka oshirish tizimi takomillashtirilgan;

- malaka oshirish jarayonlarining uzluksizligi va uzviyligidan ona tili va adabiyot o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini rivojlantiruvchi, harakatchanligini ta'minlovchi pedagogik tizim sifatida foydalanish bo'yicha ilmiy tavsiyalar ishlab chiqilgan .

Yuqoridagi o'rganishlardan farqli ravishda, tadqiqotimizning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash uchun "tayyorlik" atamasiga umumiy ilmiy yondashuvlarni chuqur tahlil qilishga e'tibor qaratdik. Shunday qilib, tayyorlik hodisa sifatida ilmiy tadqiqot predmeti bo'lib, u turlicha ta'riflangan:

– shaxsning ma'lum bir jarayondagi ruhiy holati ;
– jamiyatdagi ijtimoiy omillar ta'siri ostida bajaradigan muayyan turdagi xatti-harakati (faoliyati);

– shaxsning kasbiy ahamiyatga ega qimmatli fazilatlariga, mahorat va insonparvarlikka yo'naltirilganligi;

– o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi, o'zini-o'zi tarbiyalashi inson xatti-harakatlarini tartibga solishning sifat ko'rsatkichi ;

– ongda ruhiy stereotiplarning yo'qligi bilan bog'liq rivojlangan shaxsiy munosabatlar tizimi (kognitiv to'siqlar).

Psixologik va pedagogik manbalarni tahlil qilish "o'qituvchining kasbiy va pedagogik faoliyatga tayyorligi" atamasiga turlicha yondashuvlar mavjudligini

ko'rsatdi. Bu pedagogik hodisaning tadqiqlash mazmuni umulashtirilganda, olimlar tomonidan asosan ikki nuqtayi nazardan o'rganilgani ma'lum bo'ldi:

a) kasbiy-pedagogik faoliyatga tayyorlikning umulashtirilgan natijasi (kasb tanlash, kasbiy ta'lim, kasbiy o'zini-o'zi belgilash) ;

b) kasbiy funksiyalarni yetarlicha yuqori darajada bajarishga imkon beradigan maxsus bilim, ko'nikma va malakalar majmui, o'quvchilarning muvaffaqiyatiga ta'sir qiluvchi omillarni tekshirish qobiliyati .

Shaxsning oliy ta'lim muassasasidan boshlab, kasbda faoliyat boshlagunigacha bo'lgan davridagi eng muhim turtki – bu undagi o'z kasbiga nisbatan motivatsiyasi bo'lib, uning saqlanib qolishi va, ayniqsa, ichki motivatsiya shakliga o'zgarishi, keyinchalik uning kasbiy faoliyati bilan bog'liq davr talablariga moslashishi, jumladan, kasbiy rivojlanishni integrativ xarakterdagi uzluksiz ta'limga aylantira olishi uchun asosiy omil sifatida xizmat qiladi. Pedagogning motivatsion tayyorlik kompetentligini rivojlantirish doirasidagi tadqiqotlarimizni har tomonlama tahlil qilish bizga “motiv”, “motivatsiya”, “tayyorlik”, “o'qituvchining uzluksiz kasbiy ta'limga tayyorligi”, “kompetensiya”, “kompetentlikni rivojlantirish” atamalarining ko'plab talqinlarini umulashtirish va o'qituvchining o'z ustida ishlashga motivatsion tayyorlik kompetentligini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlarini aniqlash imkonini beradi.

Shunday qilib, biz “o'qituvchining uzluksiz kasbiy rivojlanishga motivatsion tayyorligi” toifasini subyektning pedagogik faoliyatni amalga oshirish qobiliyati bilan bog'ladik, maxsus bilim, ko'nikma, fazilatlar, mahorat va qadriyatli-motivatsion amaliy tajriba kabi yaxlit shaxsiy-kasbiy ehtiyojdan iborat bo'lgan qiymat yo'nalishlari asosida UKRni tashkillashtirish hamda joriy etish lozim, degan xulosaga keldik.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 apreldagi “O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi PF-5712-son Farmoni. – QHMMB, 29.04.2019. 06/19/5712/3034-son.
2. Pedagogika: ensiklopediya. II jild / tuzuvchilar: jamoa. – Toshkent: “O'zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti, 2015. – 376 b.
3. Pedagogika / V.A.Slastyonin, I.F.Isayev, Ye.N.Shiyanov; Pod red. V.A.Slastyonina. – M.: «Akademiya», 2002. – 576 s.
4. Shodmonova M.B. Malaka oshirish tizimida ona tili va adabiyot o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirish: ped. fan... (PhD) diss. – Toshkent, 2019. – 182 b.
5. Qo'ysinov O.A. Kompetentli yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-pedagogik ijodkorligini rivojlantirish texnologiyalari: diss. ... ped. fan. dok. (DSc). – Toshkent, 2019. 237 b.
6. Elektron resurs: <http://www.yspu.ru/projects/infomet/preemstvennost/Ssilki.htm>.